

Prolog

POVRATAK KUĆI

„Naravno, mogu da nađem našu kuću!“ uzviknula je mama, odgovarajući na njegovo pitanje.

Penjući se uz brdo koje se naglo uzdizalo iz Jadranskog mora, nas troje istraživača lutali smo, izgubljeni, neravnim putevima pokraj drevnih kamenih kuća u maltene napuštenom hrvatskom selu.

Jedna od hodočasnika, Zora, moja sedamdesetogodišnja obudovela majka, zatekla se u varoši iz koje je otišla još kao beba. Tražila je kuću u kojoj se njena mama rodila, kuću u kojoj, verovala je, još uvek živi njen ujak. Hodala sam pored nje, kadra da se sporazumevam s meštanima zato što je mama oduvek insistirala na tome da je njen jezik ono što sam rođenjem stekla, i da sa mnom neće nestati. Treći hodočasnik, moj muž Harold, Amerikanac, znao je samo engleski, ali je prvi shvatio sve izazove naše situacije.

„Zoro, gde je ta tvoja kuća?“

„Tu je negde, sigurna sam. Samo treba još malo da je potražim, Harolde.“

„Zoro, obišli smo već svaki kutak ovog sela...“

„Znam“, prekinula ga je, „ali vidim je u glavi tako jasno kao da je bilo juče.“

„Hajde, dobro, odustajem.“ Harold se osmehnuo i obgrlio ju je. „Ako se nisi umorila, možemo nastaviti.“

Mama je pažljivo pogledala mog visokog muža. Oduvek je tvrdila da je visoka preko metar i pedeset. I mada je to „pre-

ko“ bilo tek pet centimetara, sa svakim se mogla meriti. Engleski joj je bio treći ili četvrti jezik, u zavisnosti od toga šta se podrazumeva pod znanjem, da bi se to računalo. Govorila ga je dobro, ali sa slovenskim naglaskom.

On je bio plavokos, plavook i visok šest i po stopa bez obuće. Engleski mu je bio prvi jezik – i jedini. Nije znao tačno kada, niti iz kog kraja Nemačke se preselila njegova porodica. Niti mu se to ikada činilo važnim.

U tom trenutku sam se bojala da smo u ćorsokaku. Znala sam da je u maminoj glavi sećanje na rodnu kuću bilo sveti-nja. Znala sam to jer se isticalo u brojnim pričama koje mi je pričala o svom životu i detinjstvu. Imala sam utisak da bih je i sama mogla pronaći.

Ali ovo je bila njena potraga za sopstvenom prošlošću, a ništa se nije uklapalo. Nisam nameravala da učestvujem u ovoj fazi diskusije. Harold je znao gde je ne treba dirati, i to baš ona mesta koja ja nikad nisam umela izbeći. Naše nesuglasice majke i ćerke bile su posledica taloženja životnih poteškoća, dok je njihov odnos odlikovala retka bliskost između zeta i tašte.

Ovo putovanje je predstavljalo bitnu prekretnicu u našim životima. Još od smrti moga oca, nekoliko godina unazad, Zora je bila na mukama. Skrhana i bezvoljna, postala je troma; oči su prestale da prkose, korak joj je izgubio živost, a pogled znatiželju. Retko je izlazila, a i kada je to činila, nije odlazila daleko.

Onda je iznenada odlučila, došlo je vreme da poseti svoj rodni dom. „Ti znaš, Tanja“, rekla je, „ne možemo daveka čekati da se ovaj rat završi.“ Ta Zorina rečenica bila je glavna međa, te smo Harold i ja hitro reagovali kako bismo je podržali u njenoj nameri.

Nažalost, Zorine unutarne borbe nisu nastupile ni na početku ni na kraju problema u njenoj uzrujanoj balkanskoj

domovini. U vreme naše posete, 1992. godine, Balkan je opet zaratio. Činilo se da će, ovog puta, država Jugoslavija biti za- uvek uništena.

Nekoliko meseci pre toga, Harold i ja sedeli smo u kuhinji u kojoj sam provela detinjstvo. Mama je poslužila svoju varijantu *doboš torte* – poslastice koju je napravila za zeta, dok sam ja prevodila pismo svoje tetke, Slavice, iz Srbije. Maminih šest sestara i njihove porodice živele su raštrkane po Srbiji i Hrvatskoj, te je bespomoćna Slavica prestravljeno posmatrala kako se njihov svet ruši. Ipak, pismo nije završila ogorčenošću ratom, nego spokojem žene u okrilju porodice, s mnoštvom unučadi. Više od svega, to je ono što je dirnulo Zoru.

Podrazumeva se da nismo hteli da krenemo pravo u ratnu zonu, te smo morali čekati nekoliko godina sve dok nije postalo bezbedno da posetimo mamine sestre, koje su se tada nalazile usred područja zahvaćenog ratom. Ali nakon ozbiljnog razmišljanja i dogovaranja, odlučili smo da se odvažimo na put u severozapadni kraj Hrvatske – Istru – poluostrvo preko puta Venecije. Taj deo zemlje bio je pošteđen ratnih sukoba. Što je još važnije, mama se upravo tu rodila.

Otišli bismo da vidimo kuću gde su nekada živeli njeni roditelji, moji baba i deda. Potražili bismo njenog ujaka i ponovo se povezali sa delom porodice koji je još u najranijem detinjstvu napustila.

„Sećaš li se, Tanja“, mama me je vratila u doba kada sam i sama putovala do mesta gde smo živeli dok sam bila dete, „kad si našla *Campo*, onaj užasni izbeglički kamp u Trstu gde smo živeli? Bila si još na fakultetu, kada si se vratila u Trst. E sada ja mogu tebi pokazati gde je moja porodica živela dok sam ja bila mala.“

Počela sam razmišljati o mogućnosti da doživim njenu domovinu, njen zavičaj, zajedno s njom. I zapitala sam se

zašto to nismo učinile ranije. Ipak sam ja već bila u četrdesetim, a ona u sedamdesetoj godini života. Sada, kada smo se na to odlučili, jedva sam čekala da sve to vidim iz njene perspektive, dok slušam njene priče, u njenom starom domu. Takođe sam se nadala da će je to izvući iz duboke tuge u koju je zapala posle gubitka mog oca.

Nekoliko nedelja kasnije, Harold i ja sedeli smo na zadnjem sedištu taksija, a Zora na prednjem, pored vozača. Putovali smo od Trsta ka jugu, duž Jadranske obale po Istri, jednom od najlepših delova Hrvatske. Malo selo Medulin, naše odredište, nalazi se u blizini Pule, na njenom najjužnijem kraju. Uzeli smo taksi za put od stotinak kilometara, budući da nijedan rent-a-car nije hteo da nam dozvoli da u njihovom vozilu pređemo granicu između mira i haosa. Hrvatska je bila proglasila nezavisnost od ostatka Jugoslavije, koja je navedena kao država rođenja u mom pasošu. Rat i razaranje još su trajali.

Istina, Jugoslavija možda i jeste bila zanemarljiva po veličini i broju stanovnika, ali je ipak bila iskra koja je raspalila Prvi svetski rat. Doprinela je porazu Nemačke u Drugom svetskom ratu, a stavila tačku na taj isti vek – zaraćena sama sa sobom. Taksista je ubrzo dao lični pečat složenosti drame kojoj smo se približavali.

Pričao je, i on je Srbin koji je pobjegao od ratova, jedan od mnogih koji su izbegli u Trst. On i mama su tokom celog puta razgovarali o čitavoj situaciji. Mama mu je pričala o sestrama u Srbiji i Hrvatskoj, pošto su oboje imali rodbinu u zaraćenim zemljama. Haroldu sam samo ponešto prevodila, strepeći da neće više biti tako siguran u ispravnost odluke da se uputimo u ove predele. Vozač je potvrdio da je naše odredište u Istri daleko od ratnih područja, te da je pošteđeno direktne opasnosti. Makar je on bio siguran da ćemo biti bezbedni to-

kom potrage za maminim korenima. Dok smo sedeli u taksiju, nismo ni slutili da će zapravo sama potraga predstavljati izazov.

Taksi nas je dovezao ispred hotela „Brioni“, u Puli. Ušuškan na obali, nalazio se blizu letnjikovca maršala Josipa Broza Tita, jugoslovenskog vođe sve do smrti, 1980. godine. U svojim najslavnijim danima „Brioni“ su se ponosno uzdizali, ali sada, oronuli i skoro pusti, nisu bili ni prineti kontinentalnoj prefinjenosti hotela „Savoja Palas“ (Savoia Palace) u Trstu, odakle smo započeli putovanje. Ništa tu već dugo vremena nije bilo održavano, možda još od kad su komunisti zavladali Jugoslavijom nakon Drugog svetskog rata, a svakako od vremena kad su započeli sadašnji sukobi, kasnih osamdesetih. Stvari su zaista izgledale tmurno kad smo krenuli da iznajmimo kola. Turisti nisu imali želju da se zapućuju u takvu uzburkanost, te nas gužve nisu sprečavale u našoj zamisli da pronađemo Zorinu kuću.

Varoš Medulin udaljena je samo nekoliko kilometara od Pule. Prvo smo naišli na prizore koji svakako nisu postojali kad se Zora rodila. Nekadašnja divna plaža sada je bila zagađena trošnim komunističkim zgradama, višespratnim hotelima nalik na stračare. Ljudi koji su lutali okolo očigledno nisu tu bili radi odmora. Kasnije smo saznali, mnogi Hrvati koji su pobjegli od sukoba našli su utočište u ovom primorskom odmaralištu, koje je nezvanično postalo izbeglički kamp.

Nastavili smo duž puta uz more, a zatim skrenuli ka starome gradu, u unutrašnjosti kopna.

Već dok smo putovali južno od Trsta, Zora je postajala sve živahnija. Kad smo se približili centru Medulina, govorila mi je kuda skrenuti, a kada nastaviti pravo. Odjednom se preobrazila u odvažnu ženu koju sam odranije poznavala – energičnu i samopouzdanu.

Nasuprot njoj, varoš je bila mirna i maltene pusta. Bila je naizgled netaknuta neobuzdanim razvojem i gungulom turista pokraj mora. Nastavivši da se penjemo uz brdo, parkirali smo se blizu vrha i počeli da istražujemo, oslanjajući se na to da će nas Zora odvesti do svoga doma.

Kuće koje su nas okruživale bile su izgrađene od endemskog kamena; loza je prekrivala vremesne drvene nadstrešnice i kapije. Putevi nisu više bili samo zemljani, kao što su bili kada je mama bila mala, ali su bili dotrajali, okrnjenih ivica, stopljeni s korovom i kamenjem. Nedaleko od male crkve na vrhu brda nalazilo se groblje. Mamini roditelji su odrasli verujući da će tu biti sahranjeni oni, kao i njihova deca. Ali, to se nije desilo.

Zora nas je vodala po raznim ulicama, s vremena na vreme zastajući da dodirne neki zid ili osmotri neka vrata, pogledom odlutalim u prošlost. Bila je napustila varoš još kao beba i sada je tražila rodnu kuću, onu istu u kojoj, verovala je, njen ujak još uvek stanuje.

Nastavljala je da traži. Mnoge kuće su se uklapale u sliku u njenoj glavi, ali ona je tražila *svoj* dom. Je li pretpostavljala da će, poput bebe koju može umiriti samo majčino mleko – jedinstveno, različito od mleka bilo koje druge majke – udahnuti vazduh nadomak kuće svoje majke i po njemu je prepoznati?

To se nije desilo.

Haroldu je postajalo neprijatno. Ipak smo mi bili u zemlji rastrgnutoj ratom, koja se njemu nije baš činila toplom i prijateljski nastrojenom. Izgledala je neobično zapušteno, skoro propalo. On je prvi uvideo izazove situacije u kojoj smo se našli i postavio Zori direktno pitanje.

„Zar nisi bila samo beba kad si otišla iz ovog kraja?“, upitao je kad je postalo jasno da kuću nećemo naći.

SADRŽAJ

Prolog

Povratak kući	9
-------------------------	---

Prvi deo

KATARINA

Beba koja nije htela da čeka	23
Preživljavanje Prvog svetskog rata	26
Balkanizacija	32
Posleratna kriza	36
U potrazi za izlazom	41
Ispočetka	46
Utočište u Jugoslaviji	52
Drugi svetski rat	59
Zora pronalazi svoj put	66
U poseti zavičaju	84
Zbogom Medulinu	93
Zbogom, Katarina	101

Drugi deo

ZORA

Na venčanju najbolje prijateljice	105
Zora upoznaje Tolju	109
Selidba u Beograd i brak	118
Zlatno dete	124
Dolazi Hladni rat	128
Tanjino rođenje u vreme krize	131

Ponovo u egzilu	135
Kamp <i>San Sabba</i>	142
Porodica <i>San Sabba</i>	150
Saša u italijanskoj bolnici	157
Zorin ultimatum	161
Babusjina poslednja odbrana	167
Zbogom, Ženja	171
Na brodu	177
San Francisko, naš dom	186
Pričaj srpski, Tanja	193
<i>The Greg</i>	197
Život u Americi	203
Sa Zorom u Medulinu	213
Susret sa rođakom Milanom	216
Posetioci iz Amerike	224
Zora saznaje svoje pravo ime	228
Tajne <i>San Sabba</i>	235
 Epilog	 246
O autoru	251